

BOSSCHENAAR OF AMSTERDAMMER? DERKINDEREN OF DER KINDEREN?

Al bladerend in een bak met poststukken tijdens een postzegelbeurs viel mijn oog op een envelop die aangetekend was verstuurd vanuit een postkantoor in

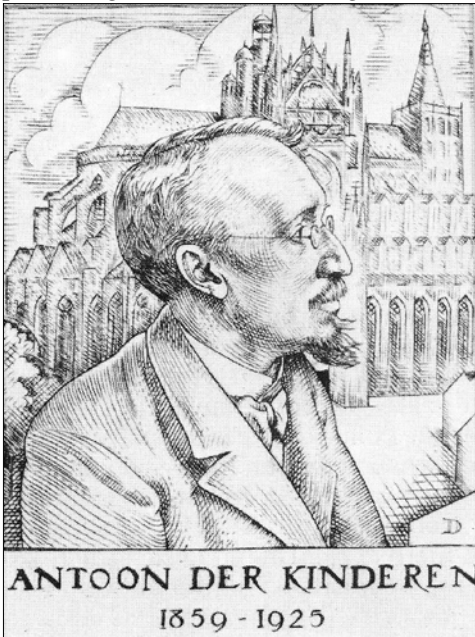

afb. 1 strookje Derkinderenstraat

de Amsterdamse Derkinderenstraat (afb. 1). Verbaasd dacht ik meteen: “Dat is toch een Bossche jongen, die Derkinderen?” En vervolgens: “Dat zoeken we op!”

In zo’n geval kijk ik eerst in de Winkler Prins Encyclopedie, maar daarin was zijn naam niet te vinden. Op internet wel en daar ontdekte ik, dat de naam op meerdere manieren wordt gespeld: Derkinderen, DerKinderen en Der Kinderen. De Winkler Prins koos voor de laatste vorm en dus moest ik zoeken niet bij de D, maar bij de K van Kinderen.

Inderdaad werd Prof. Dr. A.J. der Kinderen (want over hem gaat het hier) geboren in 's-Hertogenbosch en wel op 20 december 1859. Hij was de jongste zoon in het gezin van een Bossche goudsmid, die woonde en werkte in het pand Vughterstraat 116. Een gevelsteen boven de deur van wat nu een winkel

afb. 2 Debora Duyvois, portret van Antoon der Kinderen met St. Janskerk

is voor woninginrichting herinnert nog daaraan (afb. 8).

Antoon der Kinderen groeide op in het rooms katholieke milieu dat kenmerkend was voor de Brabantse hoofdstad. Hij volgde er de opleiding voor onderwijzer en daarna was hij leerling van de Koninklijke School voor Nuttige en Beeldende Kunsten. Met een studiebeurs van de Bossche Maatschappij tot Nut van 'tAlgemeen vertrok hij in 1880 naar Amsterdam, waar hij een opleiding kreeg aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten. Hier ontmoette hij als medestudenten de latere postzegelontwerpers

Jan Toorop en Jan Veth.

Na zijn jeugd zou hij de langste periode van zijn leven, van 1907 tot zijn overlijden in 1925, in Amsterdam wonen (in die jaren was hij directeur van de Rijksacademie), maar daarvoor woonde en werkte hij ook nog regelmatig in zijn geboortestad 's-Hertogenbosch.

In 1885, bij het 700-jarig bestaan van 's-Hertogenbosch, maakte Der Kinderen het ontwerp voor de grote historisch-allegorische optocht. Later, in de jaren negentig, vervaardigde hij in twee fasen de grote schilderijen die nog steeds de zijwanden van de hal van het Bossche stadhuis opluisteren. Dit kunstwerk baarde veel opzien. De ene wand handelt over de geschiedenis van de stad, de andere over 'de kathedraal'. Daarbij ging het de kunstenaar niet zozeer om letterlijke uitbeelding. Hij wilde wezenlijke elementen van de middeleeuwse

maatschappij, zoals geloof en gemeenschapszin, weergeven. Der Kinderen streefde naar een 'gemeenschapskunst' vanuit een verlangen de band tussen kunst en samenleving, zoals die in de middeleeuwen had bestaan, te herstellen (afb. 3).

Een lang verhaal; en dat alleen naar aanleiding van één aantekening? Nee, er is meer. Antoon der Kinderen is namelijk de ontwerper van de eerste Nederlandse weldadigheidszegels uit 1906, die we kennen als de tuberculose-zegels.

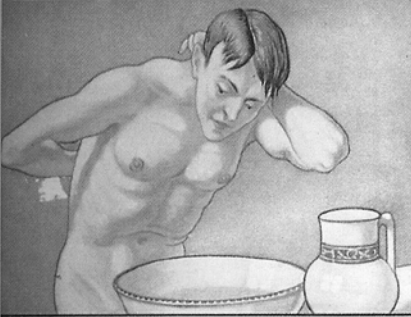
afb. 3 Fragment van de schildering in de hal van het Bossche stadhuis

Tuberculose-zegels 100 jaar oud

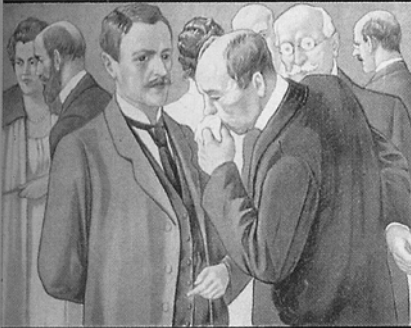
Een eeuw geleden was tuberculose, heel veelzeggend ook de tering genaamd, een echte volksziekte waaraan velen zijn gestorven. Der Kinderen wist wat tbc betekende. Want in zijn jeugd was 's-Hertogenbosch een ongezonde stad: de veelal straatarme bevolking leed onder slechte hygiëne en erbarmelijke

Tuberculosebestrijding

Hoe voorkomt men de besmetting ?

Door zorgvuldige reiniging van het lichaam.

Door bij het hoesten den mond met een zakdoek te bedekken en het hoofd af te wenden.

Door het gebruik van een zak-sputum flacon.

afb. 4 Een affiche uit omstreeks 1910 waarmee de bevolking werd geïnformeerd over maatregelen, ter voorkoming van tbc

volkshuisvesting. De binnenstad was overbevolkt en verkrot. Heel lang nog deed de Dieze dienst als open riool en pas tegen het einde van de 19^e eeuw werd begonnen met de aanleg van een waterleidingnet. Bij elkaar de ideale omstandigheden voor het woekeren van de toring (afb. 4).

Mogelijk werd het besluit van Der Kinderen om zijn ontwerp van de tuberculose-zegels 'belangeloos' ter beschikking te stellen ingegeven door de grote maatschappelijke betrokkenheid die hij als sociaal bewogen kunstenaar aan de dag legde. Bovendien wat is er meer toegepaste 'Gemeenschapskunst' dan een door hem ontworpen postzegel, die in miljoenen van hand tot hand zou gaan?

Begin 1900 bestond in Amsterdam, net als bijvoorbeeld in Rotterdam, een 'Vereeniging tot Bestrijding der Tuberculose'. Op verzoek van deze vereniging werd een vergunning verleend weldadigheidszegels uit te geven. De Rotterdamsche Vereeniging had al eerder (zulks in navolging van zeer succesvolle 'Julenzegels' in Denemarken) TBC-weldadigheidszegels uitgegeven, echter zonder frankeerwaarde. Toen de Rotterdamsche Vereeniging ook via de postkantoren deze zegels wilde verkopen, werd dat toegestaan, maar uitsluitend te Rotterdam. Dit leidde ertoe dat de zegels met frankeerwaarde van de Amsterdamsche Vereeniging ook alleen maar in Amsterdam en niet door geheel Nederland verkocht mochten worden.

Het werden drie zegels van 1, 3 en 5 cent, ieder met een oplage van één miljoen stuks. De verkoopprijs zou het dubbele van de frankeerwaarde bedragen. Het was volgens de Amsterdamsche Vereeniging absoluut noodzakelijk, wilde de onderneming slagen, dat de zegels frankeerwaarde zouden bezitten *"teneinde aan de zegels philatelistische waarde te bezorgen"*.

De verkoop van 21 december 1906 tot en met 31 januari 1907 liep vooral de eerste dagen storm. Extra loketten moesten worden opengesteld *"waardoor het (aldus de directeur van het Amsterdamse postkantoor) gevolg is geweest, dat het aan den assistent J.J. Mets toegestane verlof, tot afwezigheid van 9 dagen moest worden ingetrokken"*...

In Amsterdam werden de zegels niet alleen op het postkantoor, maar ook via de bijkantoren verkocht. De Amsterdamsche Vereeniging had voorts alle kiosken in de hoofdstad van TBC-zegels voorzien en belastte zich ook met het uitvoeren van bestellingen uit de rest van Nederland. Toch werden er niet meer dan een kwart van de drie miljoen vervaardigde zegels verkocht. De Amsterdamsche Vereeniging mocht echter desgevraagd na de laatste dag van geldigheid (31.1.07) de onverkochte voorraden zegels kosteloos overnemen. Al deze zegels werden vervolgens afgestempeld met een groottrondstempel 'Amsterdam 31 JAN 07. 10-12N. Dit stempelen met de hand (!) is ooit berekend op ongeveer 300 werkuren.

afb. 5 Het ontwerp van A.J. der Kinderen was vervaardigd in potlood en inkt (collectie Rijksprentenkabinet).

afb. 6 Filatelistisch getinte, want overgefrankeerde, brief met de drie TBC-zegels. Een bijzonder geval: verzonden van 's-Hertogenbosch naar Amsterdam en niet andersom! De envelop is vervaardigd door G.J. Mettrop Zn., 100 jaar later nog steeds een bloeiende kantoorboekhandel in de Verwersstraat.

Uitverkoop

Tegenwoordig zouden we deze weldadigheidszegels om verschillende redenen (100 procent toeslag, beperkte verkoopmogelijkheid enz.) bestempelen als 'schadelijke uitgifte'. Het erelid van onze vereniging, wijlen de heer mr. H.J. Bernsen, zei het al in zijn beroemde bekerlezing van 1963: "Op uitwassen wil ik niet te diep ingaan, b.v. de Nederlandse T.B.C.-zegels van 1906, waarvan er bijna 2,2 miljoen zijn afgestempeld met Amsterdam 31 JAN 07. 10-12N (wie zal overigens volhouden dat dit kwantum in twee uur tijds met de hand is afgestempeld?)"

De Amsterdamsche Vereeniging droeg de verkoop van deze aldus afgestempelde zegels op aan de Amsterdamse postzegelhandelaar M.Z. Booleman. Deze vroeg liefst 35 cent per serie. Alleen indien men er honderd tegelijk afnam kon men ze voor de oorspronkelijke nominale + toeslagwaarde van 18 cent per serie krijgen.

De totale netto opbrengst van het gehele avontuur, na aftrek van de aanmaakkosten van de zegels, bedroeg voor de Amsterdamsche Vereeniging f 22.315,20.

De uitgifte van de Amsterdamse TBC-zegels ondervond naderhand in de Eerste en Tweede Kamer van de Staten Generaal allerlei kritiek. Deze anti-houding zou er uiteindelijk toe leiden dat pas 17 jaar later (in 1923) weer weldadigheidszegels verschenen.

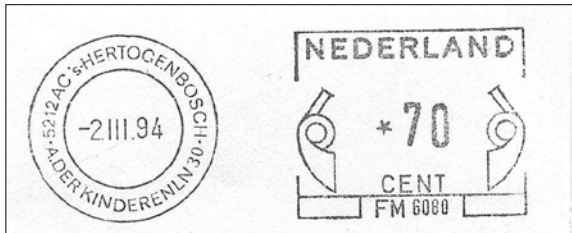
Ontwerp

Der Kinderen was, behalve schilder, ook zeer vertrouwd met het grafische vak o.a. door het maken van boekversieringen. Je vindt bij hem vaak aan de natuur ontleende motieven en symbolische voorstellingen. Die vormen ook de basis van zijn zegelontwerp. Het thema is ontleend aan het advies dat TBC-verenigingen gaven aan tuberculoselijders, namelijk frisser en gezonder te gaan wonen. Samengehouden door druivenranken (het goede leven) worden vier natuurelementen symbolisch uitgebeeld: de zon (vuur), een bron (water), een duif (lucht) en een korenaar (aarde). Op het kleine vlak van de zegel wordt dus erg veel 'verteld' (afb. 5). Het oordeel over deze eerste echte 'kunstenaarszegel' is door de jaren heen altijd positief geweest. Voordien werden de Nederlandse postzegels vorm gegeven door vooral ambachtelijk georiënteerde graveurs. Qua grootte sloten de TBC-zegels wel aan bij het formaat van de gebruikelijke kleinere zegels. Doordat de TBC-zegels precies het dubbele formaat kregen, kon perforatie plaatsvinden met de bestaande kam, waaruit om en om één rij pennen werd verwijderd.

Gebruik

De zegels waren alleen geldig voor frankering in het binnenlands verkeer. Brieven naar het buitenland werden daarom met strafport belast. Hoewel het merendeel van de gebruikte zegels stempels Amsterdam draagt, is het gebruik van de zegels buiten die stad aanzienlijk geweest. Veel van de bekende stukken met TBC-zegels zijn filatelistisch getint (afb. 6). Gebruikt op zakelijke stukken en formulieren zijn de zegels zeer schaars.

In Nederland zijn na 1906 geen specifieke TBC-zegels meer uitgegeven. In het buitenland des te meer met België en Finland als koploper. Daar verscheen lange tijd zelfs ieder jaar een TBC-serie.

afb. 7 Frankeerstempel van een bedrijf in de Bossche A. der Kinderenlaan

Terug naar de vraag over de spelling van de naam van 'onze' Bossche jongen (want eens Bosschenaar altijd Bosschenaar!): ik kies voor 'Antoon der Kinderen'. Zo is het immers geschreven in de gevelsteen in het geboortehuis, op het portret dat Debora Duyvis kort na zijn dood maakte (afb. 2) en – last but not least – in de in 's-Hertogenbosch naar hem genoemde straat, die zelfs een laan mag heten: de A. der Kinderenlaan (afb. 7).

Bij een bezoek aan het Bossche Stadsarchief heb ik de oorsprong van de verwarring ontdekt. Ik bekeek er de geboorteakte d.d. 21.12.1859 en zag, dat de handtekening van de vader inderdaad luidt A.H. der Kinderen. De ambtenaar heeft echter per abuis als naam van de zoon A.J. Derkinderen ingevuld. In de burgerlijke stand is die schrijfwijze blijven voortleven, want ambtenaren kunnen immers geen fouten maken.... H. van Werkhoven

afb. 8 Gevelsteen boven de ingang van het geboortehuis van Antoon der Kinderen, Vughterstraat 116